

Rehabilitační kultura: Analýza konceptuálních průniků jejích principů v teoretické a praktické rovině kontextu slovenského vězeňství

Tomáš Banás

Úvod

Výkon trestu odňatia slobody plní niekoľko účelov, o. i. je jedným z nich aj rehabilitácia odsúdených (resp. resocializácia), ktorá má prispieť k vedeniu života bez páchania trestnej činnosti po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Avšak na to, aby sa darilo naplňať tento účel, je nevyhnuté chápať, budovať a podporovať *rehabilitačnú kultúru*, ktorá prispieva k vytváraniu humánnejšieho a efektívnejšieho rehabilitačného prostredia pre väznené osoby, čo sa následne prejavuje na bezpečnejšom prostredí pre všetkých zainteresovaných, ako pre väznené osoby, tak i personál konkrétneho väzenského ústavu a v neposlednom rade i spoločnosť.

V podmienkach väzenského systému Slovenskej republiky je možné dohľadať myšlienky rozvoja a implementácie niektorých súčastí rehabilitačnej kultúry napr. v Revidovanej koncepcii väzenstva Slovenskej republiky na roky 2022–2030 (ďalej len „Koncepcia väzenstva“) a v praktickej rovine prostredníctvom národného projektu Šanca na návrat 2 (ďalej len „NP ŠNN 2“), čo predstavuje posun od tradičného vnímania uväznenia k jeho rehabilitačnému vnímaniu.

Cieľom článku je preskúmať podoby zakotvenia konceptu rehabilitačnej kultúry na prípade Slovenskej republiky, pričom ako zdroj dát využíva vyššie spomínanú Koncepciu väzenstva a NP ŠNN 2. Konkrétne v analýze budeme aplikovať teoretický rámec rehabilitačnej kultúry Ruth Mann (2019; Mann, Fitzalan-Howard & Tew, 2018), ktorý identifikuje nasledujúce dimenzie rehabilitačnej kultúry: vzťahy a interakcie, dávanie nádeje, spravodlivé procesy, fyzické prostredie, podpora zmeny

identity, budovanie sociálneho kapitálu a rehabilitačné vedenie. Na základe týchto oblastí popíšeme mieru, v akej sa vyskytujú v dokumentoch, koncepciách a pod., alebo sa prejavujú v penitenciárnej praxi.

V praktickej rovine si článok kladie za cieľ prispieť k vnímaniu rehabilitačnej kultúry ako nevyhnutnej zložky podieľajúcej sa na rehabilitácii páchatel'ov trestnej činnosti vo väzenských ústavoch. Vychádzame pritom z presvedčenia formulovaného Mann, Florou Fitzalan-Howard a Jenny Tew (2018), že plne rozvinutý potenciál predpokladá pozitívne zmeny vo všetkých vyššie uvedených dimenziách.

Účelom výkonu trestu je chrániť spoločnosť pred páchatel'mi trestnej činnosti, zabrániť odsúdeným v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvárať podmienky umožňujúce podporovať a rozvíjať pozitívne osobnostné rezervy pre ich resocializáciu, aby viedli riadny život. (§ 1 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov; ďalej len „zákon“).

Aj keď zákon explicitne uvádza, že účelom výkonu trestu je aj resocializácia (rehabilitácia), v popredí sa nám vynára najmä represia, čo môže byť spôsobené dlhodobo zažitou predstavou o uväznení, resp. jeho tradičnom vnímaní – aj napriek rôznym snahám o implementáciu rehabilitačných aktivít do zaobchádzania s väznenými osobami.

Iba čiastkové aplikovanie prvkov rehabilitačnej kultúry je však nepostačujúce, pretože jej jednotlivé dimenzie sa vzájomne ovplyvňujú. Väzenský systém, v ktorom prevláda represívne nastavenie, prispieva k recidíve. Podľa štatistiky EUROSTATu pripadalo v roku 2023 v SR na 100 000 obyvateľ'ov 179 väznených osôb¹, čo nás radilo na 4. miesto v rámci EÚ. Pred SR sa umiestnilo Poľsko (203), Maďarsko (187) a Česko (187), priemer EÚ v tomto roku bol 111 väznených osôb. Opakované uväznenie, tak

¹ Na začiatku novembra 2025 pripadalo na 100 000 obyvateľ'ov 149 väznených osôb (World Prison Brief, 2025). Na uvedenej miere väzenskej populácie, však musíme zohľadniť dopady novely Trestného zákona z 1. augusta 2025.

ako neschopnosť opätovného začlenenia sa do spoločnosti predstavujú finančnú záťaž spojenú s financovaním uväznenia a následne sociálneho systému.

Podpora rehabilitačnej kultúry sa môže v pozitívnom zmysle prejavíť aj vo vzťahu k obetiam trestnej činnosti, kedy prostredníctvom úspešnej rehabilitácie príde k zníženiu recidívy a teda aj k zníženiu počtu budúcich obetí trestnej činnosti, posilneniu podpory na prijatie zodpovednosti za svoje skutky alebo k umožneniu aplikovať restoratívne prvky (zamerané na nápravu škôd spôsobených trestnou činnosťou) vo vzťahu k obetiam trestnej činnosti.

Štruktúra článku pozostáva z troch hlavných častí. Prvá časť predstavuje teoretické východiská štúdie. Najprv bude vymedzený pojem rehabilitačnej kultúry a model na rehabilitáciu orientovaného väzenia. Následne predstavíme teoretický rámec vychádzajúci z dimenzií rehabilitačnej kultúry podľa Mann, Howard a Tew (2018) a ich bližšieho (konkrétnejšieho) rozpracovania podľa Mann (2019), ktoré bude slúžiť ako analytický nástroj pri interpretácii skúmaných zdrojov dát. Ďalšia časť predstavuje metódu analýzy. V tej poslednej dochádza k aplikovaniu teoretického rámca na dáta, konkrétne jednotlivých dimenzií rehabilitačnej kultúry podľa Mann (2019), Mann, Howard a Tew (2018): interpersonálne vzťahy a interakcie; nádej a výhľad na zmenu; férové procesy; fyzické prostredie; podpora zmeny identity; budovanie sociálneho kapitálu; rehabilitačné vedenie.

Teoretické východiská

Rehabilitačná kultúra ako pojem

Pokiaľ by sme pod pojmom „kultúra“ chápali hodnoty a myšlienkové názory spoločnosti, rehabilitačná kultúra by potom mohla predstavovať porozumenie a podporu k odklonu od vnímania uväznenia iba ako nástroja izolácie na nástroj poskytujúci a podporujúci možnosť pozitívnej zmeny. Samotná téma môže spôsobovať značné kontroverzie, najmä z pohľadu tradičného nazerania na účel uväznenia. Je preto potrebné na ňu nahliadať pragmaticky, s bráním do úvahy praxe založenej na dôkazoch a neignorovať tak výsledky, ktoré so sebou prináša. Výsledky,

ktoré v tejto oblasti môžeme pozorovať sú nižšia miera porušovania pravidiel vo väzenských ústavoch, nižšia miera stresu u väznených osôb aj personálu, vyššia úroveň bezpečnosti v danom väzenskom ústave, ochota účasti na rehabilitačných programoch zo strany väznených osôb a tiež personálu.

Bernheimer, O'Brien a Barnes (2017, s. 90–91) definujú rehabilitačnú kultúru alebo prístup „celého väzenia“ ako „inštitucionálne hodnoty, pracovné postupy, zručnosti a správanie potrebné na podporu väzňov“. Pojem tiež „zdôrazňuje úlohu, ktorú zohrávajú siete a vzťahy pri podpore cesty väzňov k aktívnemu občianstvu a odvykaniu od trestnej činnosti“.

Prístup celého väzenia alebo celkový väzenský prístup zahŕňa kolektívnu podporu zo strany väzenského personálu v presvedčení, že zmena je možná a rehabilitácia nie je zodpovednosťou iba jedného oddelenia, ale vnútorným a hlboko zakoreneným systémom presvedčení, ktorý prevláda vo všetkých kútoch väznice (Cracknell, 2023, s. 168).

Nakoľko sa väznené osoby dostávajú do kontaktu s rôznym typom personálu, čo sa týka zamerania výkonu ich práce, napr. zdravotný personál, personál vykonávajúci eskorty a stráženie, personál zabezpečujúci niektoré odborné činnosti, civilný personál a pod., je dôležité, aby sa tento tiež podieľal na podpore rehabilitačného úsilia.

Prvý kontakt s témou rehabilitačnej kultúry môže navodzovať dojem nadmerného hýčkania, prílišnej zhovievavosti a poskytovania priveľkej voľnosti väzneným osobám a opomínania toho, prečo boli uväznení. Opak je však pravdou. Ako uvádzajú Mann, Fitzalan Howard a Tew (2018, s. 4) rehabilitačná kultúra je taká, kde všetky aspekty našej kultúry podporujú rehabilitáciu; prispievajú k tomu, aby väznica bola bezpečná, slušná, nádejná a podporujúca zmenu, pokrok a pomáhajúca niekomu upustiť od páchania trestnej činnosti. Cieľom je, aby sa každý cítil bezpečne pred fyzickým a verbálnym násilím a zneužívaním, aby väznice boli miestami slušnosti, kde sa všetci správajú k sebe s rešpektom a kde sú základné potreby ľudí chápané a uspokojované. Rehabilitačná kultúra určite nie je o „rozmaznávaní“ ľudí,

o tom, že nikdy nespochybňujeme zlé správanie, alebo že ľuďom dovolíme vyviaznuť beztrestne za porušenie bezpečnostných pravidiel. V skutočnosti by rehabilitačná kultúra mala byť náročným miestom na život, ktoré zahŕňa stanovenie a udržiavanie jasných hraníc, často vedenie náročných rozhovorov a ľudí, ktorí sa vyrovnávajú s dôsledkami svojich rozhodnutí.

Snahy o aplikáciu rehabilitačnej kultúry, nadviazanie a udržiavanie pozitívnych vzťahov nemôžu väzneným osobám poskytovať príležitosť a priestor k manipulatívne správaniu: „Byť rehabilitačným neznamená povedať áno na každú žiadosť, ale vedieť, kedy a ako povedať nie“ (Mann, 2019, s. 10).

Nemali by sme si však zamieňať pojmy rehabilitačná kultúra a rehabilitácia. Zatiaľ čo vytváranie rehabilitačnej kultúry napomáha budovaniu bezpečného a podporného prostredia, povzbudzuje a dáva nádej na zmenu, rehabilitácia má za cieľ „zmeniť správanie jednotlivca alebo základné dôvody spáchania trestného činu“ (Thomaidou & Berryesa, 2023, s. 5).

Rehabilitačnú kultúru teda chápeme ako podporné prostredie a rehabilitáciu ako proces zmeny. V tradičnom ponímaní chápeme uväznenie najmä ako trest za spáchanú trestnú činnosť, zatiaľ čo v rehabilitačnom ponímaní by sme ho mohli chápať v súvislosti s poskytnutím príležitosti na zmenu doterajšieho kriminálne orientovaného života. Podľa Aimee Pitt (2021, s. 11), „uväznenie znamená, že služby môžu poskytnúť podporu jednotlivcom, ku ktorým by inak nemali prístup, a tým poskytnúť príležitosť na zapojenie sa a rehabilitáciu“.

Model na rehabilitáciu orientovaného väzenia

Zatiaľ čo na základe rehabilitačnej kultúry vieme zistiť, ako sú jednotlivé dimenzie aplikované, model na rehabilitáciu orientovaného väzenia deklaruje, čo sa má vo vzťahu k rehabilitácii páchatel'ov trestnej činnosti robiť. Vzájomné prepojenie oboch zložiek vedie ku skutočnému rehabilitačnému účinku.

Tradičné chápanie uväznenia, resp. samotného väzenského ústavu je reprezentované najmä bezpečným držaním väznených osôb a trestom za spáchanú

trestnú činnosť. V takomto ponímaní sa bezpečné držanie väznených osôb a trestanie za spáchanú trestnú činnosť spája s nadmernou izoláciou (trávenie väčšiny dňa v uzamknutej cele, absencia rehabilitačných aktivít, minimum aktivít a možností trávenia voľného času a i.) ako aj prísnyimi bezpečnostnými pravidlami (napr. využívanie pútania aj, keď si to bezpečnostná situácia nevyžaduje a i.).

Odôvodnením takejto praxe je ochrana verejnosti a odstrašenie väznených osôb páchať trestnú činnosť po prepustení z väzenského ústavu. Naproti tomu je v rehabilitačnom väzenskom ústave ústrednou zásadou rehabilitácia (Costanzo & Maslauskaitė, 2021; López, 2014a; Vukadin, Žakman-Ban & Jandrić Nišević, 2010).

Rehabilitačná kultúra implementovaná do väzenského systému má rozvíjať a podporovať úsilie o zmenu, elimináciu faktorov, ktoré viedli k páchaniu trestnej činnosti za súčasného zapojenia personálu, ktorý chápe tento účel.

Snahou rehabilitačného modelu nie je zmeniť páchatel'ov trestnej činnosti prostredníctvom strachu, verejného ponižovania, bolesti, nepohodlia alebo fyzickým obmedzovaním, hoci tieto veci môžu byť nezamýšľanými dôsledkami rehabilitačného procesu (Levinson, 2007, s. 1361).

K tomuto účelu by mali zodpovedať aj samotné priestory väzenského ústavu, ktoré majú stimulovať motiváciu k účasti na pozitívnych aktivitách zameraných na znižovanie nečinnosti a negatívneho správania. Takéto priestory nemajú väznené osoby izolovať (izolácia nie je myslená v doslovnom význame, ale vo vzťahu k sterilnému, nepodnetnému prostrediu), ale podporovať k práci na svojej náprave a reintegrácii späť do spoločnosti bez páchania ďalšej trestnej činnosti. Umiestnenie v takomto prostredí by malo umožňovať čo najvyššiu mieru normálnosti a poskytovať väzneným osobám určitú mieru zodpovednosti a samostatnosti za účelom ich prípravy na život po prepustení z väzenského zariadenia. Toto celé však musí byť podporené angažovaným a dobre vyškoleným personálom (López, 2014b).

V súlade s uvedeným, je práve personál tým prvkom, ktorý v procese dosahovania ideálu rehabilitačnej kultúry zohráva kľúčovú úlohu. Jednotliví členovia personálu majú možnosť na základe každodenného priameho kontaktu s väznenými

osobami vytvárať pozitívne interakcie a posilňovať tak celkovú oblasť rehabilitačnej kultúry.

Pokiaľ tomu tak nie je a kultúra väzenského ústavu alebo väzenského systému sa má zmeniť, musia sa zmeniť aj postoje personálu, ktorý sa podieľa na zaobchádzaní s väznenými osobami. Bez pozitívnych postojov personálu sa nemôže zmeniť negatívna kultúra väzenského zariadenia na pozitívnu (McGuckin, 2017, s. 9).

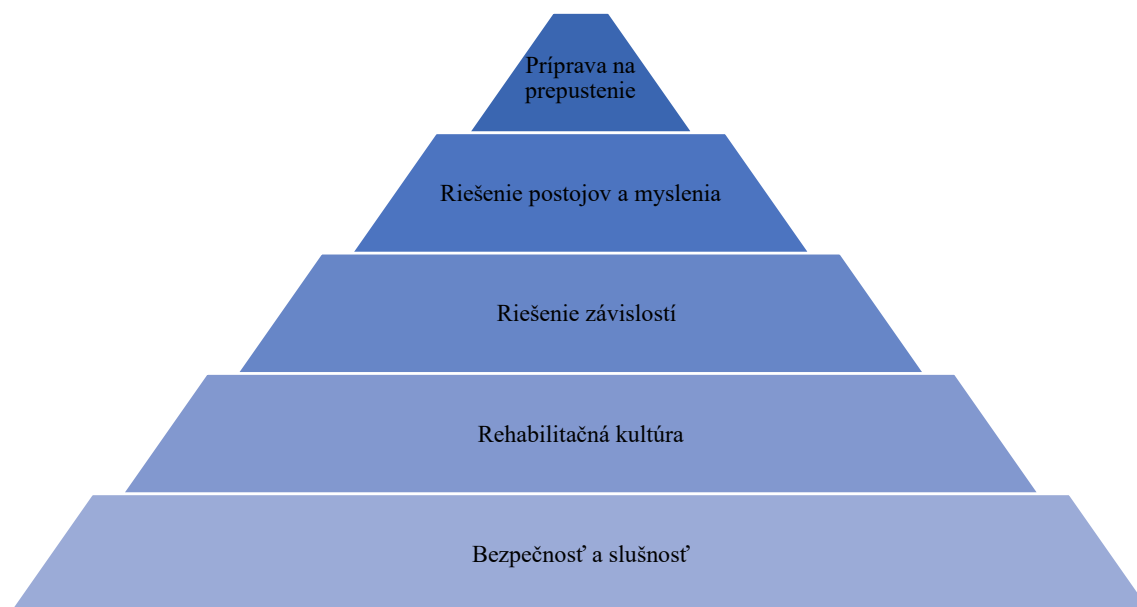
Kľúčovú úlohu pri zmene kultúry väzenského zariadenia zohráva personál pôsobiaci na vedúcich pozíciách. Pri implementácii rehabilitačnej kultúry predstavuje jeho vízia pre vytvorenie, úroveň pochopenia, podporu a rozsah rehabilitačnej kultúry kľúčové faktory. V rámci podpory rehabilitačnej kultúry povzbudzujú ostatných k angažovanosti. Následne potom motiváciu pre zmenu nezabezpečujú iba oni, ale aj širšia skupina personálu a väznené osoby (HM Prison & Probation Service, 2019, s. 21).

Vo väzenskom systéme pôsobia v každodennom kontakte s väznenými osobami dve skupiny personálu: personál zabezpečujúci režimovú činnosť (realizácia návštev, nákupov, predvádzanie pred zdravotnícky personál a i.) a personál zabezpečujúci odborné činnosti (pedagóg resp. prípadový manažér, sociálny pracovník, psychológ a i.). Každý člen personálu má vo výkone svojej činnosti prostredníctvom interakcií s väznenými osobami vytvorenú možnosť, sa v rôznej intenzite a miere podieľať na podpore rehabilitácie. Zdôrazňovaním tejto skutočnosti môžeme myšlienku rehabilitačnej kultúry rozvíjať naprieč všetkými úrovňami väzenského personálu.

Takto uplatňovaným prístupom, kedy bude mať každý člen personálu zodpovednosť a úlohu, ktorú musí v rehabilitácii zohrávať, je možné rehabilitačnú kultúru zmeniť na niečo trvalé, podstatné, na niečo viac ako len módné slovo² (Mann, Fitzalan-Howard & Tew, 2018, s. 4).

² „Personál má mať jasnú predstavu o ciele väzenského systému. Vedenie má pracovníkov riadiť tak, aby sa tento cieľ dosahoval čo najlepšie“ (pravidlo 72.2 Európske väzenské pravidlá Rec(2006)2).

Mann, Fitzalan Howard a Tew (2018b, s. 4) prezentujú model rehabilitačného väzenia pozostávajúci z piatich úrovní:

Zdroj: Mann, Fitzalan Howard & Tew (2018c, s. 4)

Základňa *Bezpečnosť a slušnosť* odkazuje na zabezpečenie základných životných podmienok a bezpečného prostredia. Základom na rehabilitáciu orientovaného väzenského ústavu je vytváranie bezpečného a slušného prostredia. K tomuto účelu môže prispieť aj uplatňovanie konceptu dynamickej bezpečnosti³ a procesnej spravodlivosti.

Druhá úroveň *Rehabilitačná kultúra* je reprezentovaná prítomnosťou podporných a pozitívnych vzťahov medzi personálom a väznenými osobami. Personál rozumie a chápe významu rehabilitácie, podporuje väznené osoby k účasti na rehabilitačných programoch, podporuje nádej na zmenu.

³ Koncept dynamickej bezpečnosti je založený na udržiavaní pozitívnych vzťahov a komunikácii medzi personálom a väznenými osobami a tiež zbere a posune informácií, ktoré by mohli preventívne pôsobiť proti vzniku bezpečnostných incidentov vo väzenských ústavoch. Spolu s administratívnou a fyzickou bezpečnosťou tvorí jeden celok – bezpečnosť (pozri napr. *Trainers' Manual on Dynamic Security; Prison Incident Management Handbook*).

Tretia úroveň *Orientácia na riešenie problematiky závislostí* (najmä od alkoholu a drog) znamená prístup k liečbe a podporu pri liečbe závislostí. Odsúdeným je na základe nariadenia príslušného súdu alebo v niektorých štátoch (napr. v Slovenskej republike a v Poľskej republike) aj na základe vlastného rozhodnutia, pokiaľ to voľné kapacity umožňujú počas výkonu trestu odňatia slobody poskytnutý prístup k liečbe závislostí, ktoré predstavujú jeden z rizikových faktoroch páchania trestnej činnosti.

Štvrtou úrovňou *Orientácia na riešenie postojov a myslenia* je snaha o zmenu kriminálneho myslenia a postojov, ktoré nútia páchateľov trestnej činnosti konať v rámci zaužívaných vzorcov správania a majú za následok uväznenie.

Vrchol *Príprava na prepustenie* (angl. *resettlement*) vyjadruje snahu o úspešnú reintegráciu do spoločnosti po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Odsúdení sú pred koncom výkonu trestu odňatia slobody systematicky pripravovaní na reintegráciu do spoločnosti prostredníctvom absolvovania rôznych rehabilitačných programov.

Z výskumu realizovaného Illinois Department of Correction (Oddelenie nápravy v Illinois) v roku 1997, v ktorom bola porovnávaná miera recidívy väzňov v Illinois zapojených do postsekundárnych vzdelávacích programov s tými, ktorí do nich neboli zapojení vyplynulo, že postsekundárne vzdelávanie znížilo recidívu o dve tretiny (John Howard Association of Illinois). Výskumom bolo tiež zistené, že u väzňov so získaným akademickým alebo odborným postsekundárnym vzdelaním, bez ohľadu na rasu, vek, pohlavie alebo spáchaný trestný čin, bolo menej pravdepodobné, že po prepustení z väzenského zariadenia spáchajú trestnú činnosť (Hartnett, Novek & Wood, 2013).

Implementácia praxe založenej na dôkazoch konkr. s poukazom na intervencie zamerané na riešenie kriminogénnych faktorov (napr. vzdelávanie, osvojovanie nových pracovných zručností, liečba závislostí a i.) majú v rehabilitácii páchateľov trestnej činnosti svoje významné miesto a v rámci rehabilitačnej kultúry by mali byť intenzívne podporované.

Donald Andrews a James Bonta (2010 in Mann, Fitzalan-Howard & Tew, 2018, s. 7) uvádzejú niekoľko príkladov, ktoré môžu prispieť k utváraniu rehabilitačnej kultúry v rámci väzenských zariadení:

- pochvala od niekoho, koho má príjemca rád a rešpektuje (čo zvyšuje pravdepodobnosť, že si ju vezme k srdcu),
- vnímanie ľudí, ktorí sú dobrí (hľadajte požadované správanie, ktoré si možno bežne nevšímame),
- myslenie v malom (možno niekto spolupracoval s pokynmi prvýkrát, keď to zvyčajne nerobí),
- okamžité posilňovanie (nečakajte na neskôr, podporte, oceňte v konkrétnej chvíli),
- časté posilňovanie (oceňujte úspechy častejšie, ako trestáte zlé správanie),
- uprednostňovanie posilňovania ako prvej možnosti, obsiahnutie koučovacieho prvku (napr. vysvetlenie, aké zručnosti daná osoba použila a ktoré sú cenné),
- osobné, vrúcne a povzbudivé posilňovanie, zaslúžené (efektívna pochvala musí byť skutočná a úprimná) a
- uvedomenie si neúmyselného trestu (verejné pochválenie môže byť pre jedného človeka skvelé, ale pre iného bolestivé!).

Flora Fitzalan-Howard, Rachel Gibson a Helen Wakeling (2023, s. 65–68) identifikovali v rámci svojej štúdie niekoľko odporúčaní pre implementáciu rehabilitačnej kultúry do väzenských zariadení, medzi inými napr.:

- aby boli fyzické priestory čisté, udržiavané a slušné,
- preukazovanie úprimnej a efektívnej starostlivosti t. j. každý by mal vedieť, aká podpora je k dispozícii a bol k nej ľahký prístup,
- v čo najväčšej miere povzbudzovať väznené osoby k aktívnej účasti na skúšaní nových vecí, navrhovať riešenia problémov a podporovať zmeny,
- rozvíjať spoluprácu, multidisciplinárne a koproduktívne spôsoby práce,

- interné aj externé zdieľanie úspešných príbehov, podporovanie zmysluplných aktivít, aktivít zameraných na konanie dobra a i.

Ako je z vyššie uvedených odporúčaní pre budovanie rehabilitačnej kultúry vo vnútri väzenského zariadenia zrejmé, mnohé si nevyžadujú žiadnu finančnú investíciu a vychádzajú z interpersonálnych interakcií, s ktorými je schopný prirodzene alebo vhodným tréningom efektívne pracovať a aplikovať každý člen väzenského personálu.

Teoretický rámec

Pri analyzovaní ukotvenia konceptu rehabilitačnej kultúry v podmienkach slovenského väznenstva budeme vychádzať z analytického rámca reflektujúceho vybrané dimenzie rehabilitačnej kultúry podľa Mann, Fitzalan Howard a Tew (2018) a Mann (2019). K tomuto účelu použijeme nasledujúce dimenzie, ktoré reprezentujú rehabilitačnú kultúru a v danej oblasti ich vnímame ako hodnotový ideál:

- 1) Interpersonálne vzťahy a interakcie,
- 2) Nádej a výhľad na zmenu,
- 3) Férové procesy,
- 4) Fyzické prostredie,
- 5) Podpora zmeny identity,
- 6) Budovanie sociálneho kapitálu,
- 7) Rehabilitačné vedenie.

Interpersonálne vzťahy a interakcie: Každodenné vzťahy a interakcie medzi personálom a väznenými osobami „zahŕňajú interakcie, v ktorých ľudia môžu myslieť inak: stanovovať si pozitívne ciele, zvládať emócie, brať do úvahy perspektívy iných ľudí, riešiť problémy a robiť dobré rozhodnutia“. Takéto rehabilitačné interakcie obsahujú koučovací prvok, kedy je personál schopní učiť riešiť problémy a rozhodovať sa prostredníctvom sokratovského kladenia otázok a podporného štýlu. „Rehabilitačné

rozhovory zahŕňajú pozitívnu spätnú väzbu na rozpoznanie zmeny a umožňujú ľuďom robiť vlastné rozhodnutia, kedykoľvek je to možné, namiesto toho, aby im rodičovským alebo autoritárskym spôsobom hovorili, čo majú robiť.“ Vzhľadom na prípadnú absenciu koučovacích zručností personálu alebo nedostatok času, môžu veci zmeniť aj jednoduchým povzbudením väznených osôb k zapojeniu sa do rehabilitačných aktivít napr. prostredníctvom vzdelávacích alebo rekvalifikačných programov (Mann, 2019, s. 3–4).

Nádej a výhľad na zmenu: „Nádej je kľúčovou premennou, ktorá môže jednotlivcov podporovať v obdobiach ťažkostí a zmien, pretože podporuje ich dlhodobé ciele“ (McNeill et al., 2012 in Farrall, 2021, s. 143). Na druhej strane „nedostatok nádeje môže spôsobiť, že život bude menej naplnený, a tým sa trvalá dezistencia stane menej pravdepodobnou“ (Halsey et al., 2017; Nugent & Schinkel, 2016 in Gålnander, 2020, s. 25).

Férové procesy: Férové procesy sú reprezentované prostredníctvom dodržiavania zásad procesnej spravodlivosti v zaobchádzaní s väznenými osobami a s jasne nastavenými pravidlami, ktoré sú aplikované na každú väzenú osobu rovnako napr. čo a prečo sa deje, prípadne z akého dôvodu. Procesnú spravodlivosť pritom môžeme s HM Inspectorate of Probation (2025) definovať ako

mieru, do akej väzeň vníma spôsob, akým personál dodržiava postupy a prijíma rozhodnutia ako férové a spravodlivé. Možno ju považovať za základ efektívneho manažmentu páchateľov vo väzniciach. Kľúčovými princípmi sú rešpekt, neutralita, hlas a dôveryhodné motívy.

Je to spôsob, ktorým sú realizované procesy vnútri inštitúcie a tieto majú vplyv na spoluprácu, názory voči autoritám, správanie a výsledky. V tejto dimenzii musí prebiehať aktívna práca na zlepšovaní konzultácií, rešpektu, neutrality a transparentnosti, s akou sú komunikované formálne aj neformálne rozhodnutia a postupy (Mann, 2019, s. 5).

Fyzické prostredie: Do tejto dimenzie patrí venovanie pozornosti udržiavaniu čistoty a poriadku, slušnosti, svetelným podmienkam, hluku, prístupu k zeleni a výhľadom do prírody, čo prispieva nie len k lepšej pohode a predchádzaniu problémov personálu, ale i väznených osôb (Moran & Turner, 2018 in Mann, 2019, s. 6).

Napr. prostredie, ktoré má obmedzené možnosti sociálnej interakcie, nedostatok výberu zmyslových vnemov alebo trpiace nadmerným hlukom alebo sú preplnené, môžu zvýšiť riziko problémového správania a teda aj celkovú bezpečnosť (Wener, 2012 in Mann, Howard & Tew, 2018).

Podpora zmeny identity: Paradigma dezistencie pojednáva aj o tzv. bodoch obratu, ktoré napomáhajú páchateľom trestnej činnosti nadobúdať nové sociálne role, akými sú napr. rodič, zamestnanec, manžel a pod. Rozvíjanie vlastnej pozitívnej identity a budovanie sebavedomia sú ústrednou súčasťou dezistencie (Maruna, 2001 in Clinks, 2013, s. 6). Mann (2019) v tejto súvislosti identifikuje dôležitú výzvu pre rehabilitačnú kultúru, ktorou je poskytnúť

spôsoby, ako pomôcť ľuďom vyskúšať si rôzne identity, zažiť odmenu, ktorá pramení z pomoci druhým a vytvoriť si nové vzťahy, ktoré vnímajú pozitívne. Programy, ako programy kognitívnych zručností môžu pomôcť ľuďom prehodnotiť kriminálne myslenie a podporiť vnímanie perspektívy a zváženie dlhodobých dôsledkov.

Ďalšou možnosťou ako prispieť k podpore zmeny identity je vytvoriť vo väzenských ústavoch množstvo príležitostí na starostlivosť o druhých. Takúto príležitosť môže poskytovať aj vedenie záujmového krúžku zameraného na špecifické znalosti väznenej osoby napr. jazyk alebo manuálne zručnosti.

Budovanie sociálneho kapitálu: Vytváranie a utužovanie sietí prostredníctvom sociálneho kapitálu pomáha jednotlivcom ľahšie riešiť vzniknuté problémy, rozvíjať

vzťahy a vytvárať príležitosti pre vlastné napredovanie. Sociálny kapitál možno operačne definovať ako „zdroje zabudované do sociálnych sietí, ku ktorým majú aktéri prístup a ktoré používajú na svoje konanie“ (Lin, 2001 in Soumyananda, 2008, s. 2020–2033).

Takýmito sieťami sú napr. rodina, okruh známych, organizácie tretieho sektora a i., ktorí môžu byť pre väznenú osobu zdrojom poskytnutia príležitosti pre uplatnenie sa. Mann (2019, s. 8) uvádza, že „sociálny kapitál presahuje kontakt s rodinou a priateľmi, hoci sú mimoriadne dôležité.“ Ďalšou nemenej dôležitou súčasťou je prepojenie s komunitou (štátnymi a neštátnymi organizáciami pôsobiacimi v okruhu zamýšľaného zdržiavania sa) a trhom práce. Snahou rehabilitačnej kultúry je posilňovať väzby na tieto zdroje.

Rehabilitačné vedenie: V rámci rehabilitačnej kultúry by mali vedúci predstavitelia väzenských ústavov (oddelení) utvárať svoju víziu, hodnoty a hľadať spôsoby ako ich komunikovať a preukazovať. Komunikácia nemá byť jednorazovou záležitosťou, ale v priebehu času musí byť posilňovaná správaním týchto predstaviteľov, ústnou a písomnou komunikáciou ako aj prostredníctvom strategických dokumentov. Dobrí vedúci pracovníci menia svojich podriadených zo skeptických na angažovaných (Mann, 2019, s. 8).

Do tohto vnímania spadá aj zapájanie väznených osôb do niektorých procesov napr. organizácia aktivít, podieľanie sa na chode oddielu a i.

Vedúci pracovníci musia podporovať a povzbudzovať angažovanosť personálu smerujúcu k pozitívnym zmenám aj za cenu vyskytujúceho sa neúspechu a nedôvery, ktoré sú prirodzenou súčasťou zmien, na ceste k dosiahnutiu ideálu rehabilitačnej kultúry. Ako uvádzajú Mann, Fitzalan-Howard a Tew (2018, s. 6):

Ľudia, ktorí sa aktívne zapájajú do zmien kultúry, sú tí, ktorí veria, že majú vplyv a že ich príspevok má hodnotu. Rehabilitační lídri sú tí, ktorí povzbudzujú ľudí, aby konali podľa svojich nápadov, propagovali a oslavovali úspech a zároveň modelovali schopnosť priznať si chyby a poučiť sa z nich.

K dosahovaniu ideálu jednotlivých dimenzií rehabilitačnej kultúry, musíme vedieť, aké parciálne súčasti slúžia k ich individuálnemu naplneniu. Zatiaľ čo Mann, Fitzalan-Howard a Tew (2018) popisujú jednotlivé dimenzie rehabilitačnej kultúry v abstraktnejšom pohľade, Mann (2019) ich už prezentuje v konkrétnejšej podobe, ktorá sa má uplatňovať v každodenných interakciách s väznenými osobami a personálom.

Na to, aby sme v penitenciárnom prostredí podporovali zapojenie väznených osôb do rehabilitačných programov a aktivít, je potrebné vytvárať k tomu podnecujúce prostredie rehabilitačnej kultúry, a teda podporovať transformáciu tradičného vnímania uväznenia na rehabilitačné. K tomuto účelu Mann (2019, s. 3) definuje nasledovné kľúčové charakteristiky jednotlivých oblastí rehabilitačnej kultúry, ktoré tvoria jadro nami prezentovaného analytického rámca:

⇒ **Vzťahy a interakcie**

- kouč personálu v oblasti perspektívy a riešenia problémov,⁴
- personál povzbudzuje väznené osoby k účasti na rehabilitačných aktivitách,
- personál odmeňuje viac nové správanie, ako trestá priestupky,
- súčasťou interpersonálnych vzťahov je ľudskosť a slušnosť,

⇒ **Dávanie nádeje**

- personál verí, že ľudia sa môžu zmeniť,
- ľudia veria, že majú budúcnosť a dostávajú pomoc pri plánovaní, ako ju zmeniť,
- každý sa podieľa na pomáhaní pri objavovaní svojich silných stránok a talentov,

⁴ „Kouča personálu“ v uvedenej charakteristike podľa Mann nevnímame v doslovnom zmysle (iba skrz existenciu takéhoto funkčného miesta), ale v kontexte transformácie toho, ako sú väznené osoby vnímané, ako je vysvetľované ich správanie a aké sú reakcie zo strany personálu pri výskyte problémových situácií. Perspektíva znamená spôsob, akým si personál vysvetľuje negatívne prejavy v správaní väznenej osoby. A teda či ich vníma iba ako porušenie pravidiel alebo vníma aj možné riziká a potreby, ku ktorým je možné prijať intervenciu.

⇒ **Spravodlivé procesy**

- ľudia sa navzájom oslovujú a správajú k sebe s úctou,
- neutrálne a transparentné rozhodovanie,
- každý má hlas,
- jasný dôveryhodný motív, hľadanie toho najlepšieho pre všetkých,
- procedurálna spravodlivosť,

⇒ **Fyzické prostredie**

- prístup k zeleni a prírode,
- čisté a slušné prostredie,
- rôznorodosť farieb a vizuálna zaujímavosť,
- „dobrá tma“⁵ a ticho v noci,

⇒ **Podpora zmeny identity**

- systém mentorstva a peer podpory,
- odmeňovanie nového správania,
- umožňuje rozhodovanie a zodpovednosť,

⇒ **Budovanie sociálneho kapitálu**

- ľahká možnosť komunikácie medzi väznenými osobami a ich rodinami a známymi,
- podpora aktivity a nových podporných sietí,

⇒ **Rehabilitačné vedenie**

- vedúci pracovníci dôsledne modelujú a podporujú rehabilitačné správanie a postoje,
- s personálom sa zaobchádza spravodlivo,
- personál má legitímnu autoritu,
- jasná vízia, hodnoty a očakávania.

⁵ „Dobrá tma“ – dodržiavanie nočného klľudu bez rušivých elementov a obáv. Tma by mala evokovať oddych, regeneráciu síl, nie negatíva spájajúce sa s neoficiálnym väzenským životom

Metóda štúdie a pozicionalita autora

Pre účely spracovania príspevku boli analyzované: dokument Konceptia väzenstva a NP ŠNN 2. Dokument Konceptia väzenstva je voľne dostupný na internete, údaje k NP ŠNN 2 sú dostupné na webovej lokalite projektu, pričom k analyzovaniu NP ŠNN 2 bola aplikovaná aj osobná znalosť autora.

Kritériom pri výbere uvádzaných zdrojov dát bola ich relevantnosť k analyzovanej oblasti. Nakoľko ide o verejne dostupné zdroje⁶, je možné overiť ich autentickosť. Teoretický rámec rehabilitačnej kultúry je aplikovaný ako analytický rámec vo vzťahu ku Konceptii väzenstva, na ktorú nazeráme ako na strategický dokument určujúci ďalší zamýšľaný vývoj väzenstva a NP ŠNN 2, ktorý vnímame v rovine implementačného nástroja.

Konceptia väzenstva predstavuje kľúčový strategický dokument, ktorý okrem iného určuje ďalší smer vývoja väzenstva v kontexte SR. Tvorba a príprava akejkoľvek koncepcie je zložitý a časovo náročný proces, ktorý sa musí riadiť vládou SR schválenými pravidlami tvorby koncepcií obsahujúcimi o. i. vyhodnocovanie kľúčových ukazovateľov výkonnosti. Na tvorbe sa podieľa určená osoba, ktorej bola zadaná táto úloha (v tomto prípade z Generálneho riaditeľstva Zboru väzenskej a justičnej stráže), ktorá k tomuto účelu zostaví pracovnú skupinu. Pracovná skupina následne zbiera údaje, vyhodnocuje ich a pripravuje následnú podobu koncepcie. Po zostavení koncepcie, je táto podrobená medzirezortnému pripomienkovému konaniu a v závere predložená na schválenie vláde SR.

NP ŠNN 2 v tomto kontexte vnímame ako model implementácie rehabilitačnej kultúry do celého väzenského systému a každodennej praxe. Projekt je etablovaný vo všetkých ústavoch na výkon väzby a ústavoch na výkon trestu odňatia slobody. V rámci NP ŠNN 2 sú realizované rôzne štandardizované resocializačné a výchovnovzdelávacie programy zamerané na obnovu, získanie alebo posilnenie

⁶ <https://www.sancanavrat.sk> a <https://www.slov-lex.sk/elegislativa/legislativne-procesy/SK/LP/2024/268/sprievodne-dokumenty?stadiumUuid=4b126368-b3f7-4019-b095-423543d9401c>

schopností a zručností, potrebných na úspešné začlenenie do spoločnosti po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. V súvislosti s nadchádzajúcim prepustením z výkonu trestu odňatia slobody sú odsúdení v dostatočnom časovom predstihu zaraďovaní do výstupného oddielu, kde absolvujú Základný resocializačný a výchovný vzdelávací program.

Partnerom národného projektu je okrem Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky aj Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, prostredníctvom všetkých úradov práce, sociálnych vecí a rodiny na území Slovenskej republiky. Tieto inštitúcie následne poskytujú postpenitenciárnu sociálnu prácu jednotlivým odsúdeným po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody (NP ŠNN 2, 2025).

Nakoľko bol pre potreby analýzy vopred zvolený teoretický rámec dimenzie rehabilitačnej kultúry podľa Mann (2019), pristúpili sme k obsahovej analýze ich ukotvenia v zdrojových dátach. K interpretácii textových údajov sme zvolili identifikáciu kľúčových tém k jednotlivým dimenziám rehabilitačnej kultúry.

Ambíciou tohto článku je zdôrazniť rozvíjajúci sa potenciál rehabilitačnej kultúry v skúmaných zdrojoch. V rámci jednotlivých dimenzií rehabilitačnej kultúry sa zameriavame na:

- 1) Ich jasné ukotvenie v dokumente/projekte,
- 2) Spôsob ich praktického zadefinovania,
- 3) Prípadné limity a nezrovnalosti medzi strategickým rámcom a praxou.

Limity našej analýzy môže predstavovať absencia analyzovania širších zdrojov, akými sú napr.: zákony a interná legislatíva dotýkajúca sa oblasti väzenstva. Naše výstupy tiež nie sú podporené hlbším skúmaním v podobe rozhovorov s väzenským personálom, väznenými osobami alebo kazuistikami. Nakoľko sme sa venovali výlučne analýze dotknutých zdrojov dát, nevylučujeme, že naše závery by sa mohli odlišovať od záverov prípadného hlbšieho skúmania.

Vzhľadom na spracovanie zvolenej oblasti je nevyhnutné reflektovať pozicionalitu autora, ktorý dlhodobo pôsobí v penitenciárnej praxi. Autorova

profesijná trajektória sa postupne vyvíjala od podriadených funkcií až po aktuálnu riadiacu funkciu, čo poskytuje epistemiologickú perspektívu, na jednej strane zastúpenú znalosťou problematiky každodennej penitenciárnej praxe a na druhej strane znalosťou systémového a koncepčného vnímania.

Analýza ukotvenia oblastí rehabilitačnej kultúry v Koncepcii väzenstva a NP ŠNN 2

Interpersonálne vzťahy a interakcie

Koncepcia (s. 10–11, s. 18) poukazuje na význam profesionálneho výkonu štátnej služby príslušníkov a budovania konštruktívnych vzťahov s väznenými osobami aj s využitím konceptu dynamickej bezpečnosti.

Uvedený zámer má byť dosahovaný prostredníctvom aktivít vzdelávania a rozvoja ľudských zdrojov zameriavaných na odbornú prípravu moderného väzenského personálu počnúc vznikom služobného pomeru skrz koncept kontinuálneho kariérneho rozvoja a celoživotného vzdelávania s dôrazom na využívanie mäkkých zručností väzenského personálu v interakcii s väznenými osobami (s. 26).

NP ŠNN 2 poskytuje priestor pre budovanie bližších vzťahov medzi odsúdenými a členmi odborného tímu, čo ho odlišuje od klasického väzenského systému. Vzťahy tak môžu dosiahnuť vyššiu kvalitatívnu úroveň, čo môže prispieť k väčšej motivácii odsúdených a posilniť účinok rehabilitačných aktivít.

Nádej a výhľad na zmenu

Podľa Koncepcie väzenstva cieľom väzenstva nie je zvyšovanie ubytovacích kapacít vo väzení, ale vyvíjanie snahy na znižovanie počtu väznených osôb a recidívy (s. 7–8). K tomuto účelu má napomáhať vytváranie systémových zmien v trestnej politike resp. vytváranie humánnych podmienok uväznenia a vytváranie predpokladov pre realizáciu liečebných, terapeutických a resocializačných aktivít znižujúcich riziko recidívy (s. 20).

Humanizácia podmienok, za ktorých uväznenie prebieha, snahy o vyššiu mieru využívania alternatívnych trestov, sú podporené dôrazom na realizáciu aktivít zameraných na zmenu doteraz zaužívaných vzorcov správania, ktoré viedli k páchaniu trestnej činnosti. Práca s odsúdenými v rámci NP ŠNN 2 sa zameriava o. i. na ich perspektívu aj priamo po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody a na túto perspektívu sa zameriavajú aj stanovené intervencie. Za účelom dosahovania definovaných cieľov majú odsúdení v členoch odborného tímu podporu a teda pri realizácii jednotlivých krokov získavajú väčšiu sebadôveru a reflexiu pokroku. Významným činiteľom je tiež kontinuita poskytovaných služieb a podpory aj po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody.

Pomoc nekončí za bránou väznice, ale plynule prechádza do civilného prostredia. Osoby prepustené z výkonu trestu odňatia majú zabezpečený prístup k službám zabezpečujúcim zvládanie nových výziev.

Férové procesy

Koncepcia väzenstva deklaruje kladenie dôrazu na maximálnu mieru transparentnosti v prístupe k väzneným osobám (s. 32).

Vzťahy majú byť založené na vzájomnej úcte a väznené osoby majú v rámci procesnej spravodlivosti možnosť vyjadriť sa. Rozhodovanie v zaobchádzaní s väznenými osobami je založené na neutralite a transparentnom konaní zo strany väzenského personálu. Väznené osoby nemajú byť vystavované neistote a domnienkam, plynúcim z konkrétnych procesov. Svojvôľa väzenského personálu v zaobchádzaní nesmie byť prítomná.

Komunikácia procesov v rámci NP ŠNN 2 prebieha transparentným spôsobom, odsúdení sú informovaní a zapojení do procesov spojených s plánovaným prepustením a stanovených cieľov.

Odsúdení, tak vedia aké ciele v rehabilitačnom procese a prečo im boli stanovené, pričom majú možnosť na nich participovať, tak aby odrážali nielen ich protektívne, ale i subjektívne potreby.

Fyzické prostredie

Koncepcia väzenstva deklaruje úlohu vytvoriť dostatočné kapacity oddielov výkonu väzby so zmierneným režimom (s. 15) a tiež upraviť hornú hranicu ubytovacej kapacity izieb a cieľ tak, aby v jednej cele alebo izbe nebolo ubytovaných viac ako osem väznených osôb (s. 9).

Oddiely so zmierneným režimom výkonu väzby prispievajú k podpore aktivity väznených osôb, k lepšiemu ovplyvňovaniu ich správania, znižovaniu spoločenskej izolácie, podpore aktivity, socializácie a v neposlednom rade prostredníctvom sociálnej kontroly skupiny aj k eliminácii prípadných bezpečnostných incidentov.

Veľkokapacitné cely predstavujú nielen zvýšené bezpečnostné riziko, ale negatívne sa tiež podpisujú na fungovaní veľkého kolektívu. Ich elimináciou prídeme k oslabeniu prizonizácie, zlepšenie súkromia, lepšej koordinácii vzťahov, zániku anonymity, lepšiemu prehľadu personálu o väznených osobách a i.

NP ŠNN 2 oproti bežnému systému poskytuje nadštandardné materiálové a priestorové podmienky, bezpečné prostredie ako i širšie možnosti sociálnej integrácie s rodinou a spoločnosťou.

Lepší komfort prináša lepšie možnosti práce s ochotou a angažovanosťou odsúdených na zapojení do rehabilitačných programov. Fyzické prostredie a vybavenie výstupných oddielov NP ŠNN 2 simuluje civilné prostredie, podporuje normalizáciu a vzájomné interakcie.

Podpora zmeny identity

Koncepcia väzenstva podporuje zmenu identity nielen prostredníctvom deklarovanej identifikácie rizík, potrieb a protektívnych faktorov, ale aj účasťou na vzdelávacích, výchovných, resocializačných a terapeutických aktivitách (s. 13).

V rôznej miere sú rehabilitačné programy/aktivity poskytované aj odsúdeným, ktorí nespĺňajú podmienky na zaradenie do NP ŠNN 2, nakoľko by to k povahe ich trestnej činnosti a iným kritériám nebolo účelné resp. by to bolo kontraproduktívne.

Zaradením do NP ŠNN 2 je zmena identity podporovaná prostredníctvom individuálnej a skupinovej práce, podpore osvojovania si nových sociálnych rolí ako i prácou príp. vzdelávaním/rekvalifikáciou v pracovnej oblasti. Odsúdeným je poskytovaná intenzívnejšia podpora zo strany odborného personálu, ktorá je cielená na podporu zmeny identity. Odsúdení majú oproti zaradeniu v štandardných podmienkach výkonu trestu širšie možnosti nadobudnutia nových sociálnych rolí podporujúcich dezistenciu.

Budovanie sociálneho kapitálu

V Konceptii väzenstva je vyzdvihnutá spolupráca s externými subjektami, čím prichádza k prepojeniu penitenciárnej a postpenitenciárnej práce (s. 14). Odsúdeným je teda deklarované poskytovanie kontinuálnej pomoci za účelom pokiaľ možno plynulého prechodu a zaradenia sa do civilného prostredia.

Začlenením sociálnych kurátorov ako spojovacích článkov medzi prostredím totálnej inštitúcie a civilného prostredia do odborných tímov NP ŠNN 2 a zvýšenou kooperáciou s probačnými a mediačnými úradníkmi, tiež aj organizáciami tretieho sektora bola oblasť budovania sociálneho kapitálu náležite podporená.

Odsúdení, ktorí budú prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, tak nie sú pre dotknutých postpenitencionárnych pracovníkov neznámymi osobami. Títo pracovníci majú prehľad o absolvovaných programoch, intervenciách a príp. cieľoch, ktoré je ešte potrebné dosiahnuť. Odpadá tiež administratívna záťaž a duplicita procesov, čo sa mohlo negatívne prejavovať na ochote k ďalšej spolupráci. Významným faktom je tiež rýchlejšie zaradenie sa do spoločnosti, nakoľko odpadá čas potrebný na rekvalifikáciu, administratívne úkony, hľadanie uplatnenia na trhu práce a pod.

Rehabilitačné vedenie

V Konceptii väzenstva sú definované ciele, ktoré sú zamýšľané v oblasti rehabilitácie, vzdelávania a rozvoja ľudských zdrojov v súvislosti s vnímaním humanizácie

väzenstva a rozvoja riadiaceho personálu dosiahnuť, no spôsob ako ich dosiahnuť nie je výraznejšie definovaný (porov. s. 26–27):

Nemenej významnou podmienkou pre získanie a udržanie kvalitného personálu je motivujúci a inšpirujúci manažment. V období nasledujúcich rokov bude preto potrebné implementovať aj systematický rozvoj riadiacich pracovníkov z oblasti riadenia a vedenia ľudí.

Znamená to, že je prítomné povedomie o potrebe ďalšieho vzdelávania vedúcich pracovníkov vo vzťahu k rozvoju humanizácie väzenstva a rehabilitácie páchatel'ov trestnej činnosti. Odborný tím NP ŠNN 2 predstavuje v rámci väzenského systému v Slovenskej republike impulz rehabilitačného vedenia, nakoľko môže vo väčšej miere pôsobiť na odsúdených a byť zdrojom inšpirácie pre ostatný personál v systéme väzenstva. Znamená to, že má priamu možnosť meniť pasívnych jedincov na aktívnych a angažovaných. Prostredníctvom nadobudnutých skúsenosti sa môže zapájať do rozvoja a implementácie rehabilitačnej kultúry aj mimo priestor NP ŠNN 2 a podieľať sa na jej postupnom rozvoji vo väzenskom systéme.

Záver

V príspevku sme sa v rovine teórie venovali pojmu rehabilitačná kultúra a modelu rehabilitačného väzenia. Následne sme prezentovali teoretický rámec pozostávajúci z oblastí rehabilitačnej kultúry (Mann, 2019) a ten použili na analyzovanie ich konceptuálnych prienikov ukotvených v Konceptii väzenstva a v praktickom projekte NP ŠNN 2.

V Konceptii väzenstva nachádzame prítomnosť jednotlivých dimenzií rehabilitačnej kultúry podľa zadefinovaného teoretického rámca, čo vytvára predpoklady jej ďalšieho rozvoja. Tento sa bude odvíjať od ich vzájomného prepájania a následnej aplikácie do každodennej penitenciárnej praxe.

V súvislosti s dosahovaním rozvinutejšej rehabilitačnej kultúry ešte vnímame niekoľko výziev, ktoré v tejto oblasti rezonujú, medzi inými napr.: zmena príslušníkov zo strážcov/dozorcov na „nositeľov dynamickej bezpečnosti“; pretváraní „tradičného pohľadu“ väzenstva na „rehabilitačný“; dosahovanie zmien vnímania účelu výkonu trestu v rovine manažmentu a ich následná podpora zmien na nižších úrovniach riadenia; dostatok angažovaných odborníkov a i.

Na základe spracovanej témy uvádzame nasledujúce odporúčania:

- podporovať vzájomné prepájanie jednotlivých dimenzií rehabilitačnej kultúry v praxi, aby bol dosahovaný ideál rehabilitačnej kultúry,
- nezameriavať sa iba na kvantitu účastníkov rehabilitačných programov, ale pozornosť smerovať aj na výstupy, t. j. či nastali v súvislosti s ich absolvovaním u odsúdeného pozitívne zmeny (napr. zlepšila sa schopnosť riešiť konflikty; nastali zmeny v postojoch k páchanej trestnej činnosti a pod.),
- zaviesť mechanizmus na sledovanie a vyhodnocovanie úrovne rehabilitačnej kultúry,
- navrhnuť školenie personálu v oblasti rehabilitačnej kultúry za účelom integrácie jej jednotlivých dimenzií do praktického výkonu,
- precízne pristupovať k posudzovaniu zmien u odsúdených. Nestačí uvádzať iba, či absolvoval rehabilitačný program, ale aj to aká bola počas neho jeho aktivita, ako sa to následne prejavovalo a pod.,
- podporovať u personálu vnímanie bezpečnosti v kontexte rehabilitácie, ktoré nespočíva iba v sledovaní výskytu bezpečnostných incidentov, ale spočíva aj v znalosti rizikových faktorov jednotlivých väzených osôb, znalosti spôsobov akými pristupujú k riešeniu konfliktov, ako zvládajú záťažové situácie a pod.

Priblížiť sa ideálom, ktoré plne rozvinutá rehabilitačná kultúra predstavuje je náročný a z pohľadu času aj dlhšie trvajúci proces a aj preto je potrebné oceniť a vyzdvihnúť akúkoľvek snahu na ceste k jej dosiahnutiu.

Výzvy spojené s transformáciou vnímania tejto problematiky nielen medzi personálom, ale i verejnosťou zostávajú neľahkou úlohou.

Literatúra

- Anderson, Y. A., & Gröning, L. (2016). Rehabilitation in principle and practice: Perspectives of inmates and officers. *Bergen Journal of Criminal Justice*, 4(2), 220–246.
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct*. 5th edition. London: Routledge.
- Bernheimer, L., O'Brien, R., & Barnes, R. (2017). *Wellbeing in prison design* (Version A.12/17). Dostupné na: https://www.matterarchitecture.uk/wp-content/uploads/2018/05/421-op-02_Design-toolkit-report-online.pdf.
- Clinks. (2013). *Introducing desistance: A guide for voluntary, community and social enterprise (VCSE) sector organisations*. Dostupné na: <https://www.clinks.org/sites/default/files/2018-10/Introducing%20Desistance%20-%20August%202013.pdf>.
- Costanzo, J., & Maslauskaite, K. (2021). *Beyond bars and walls: Modernising prison systems to unlock social inclusion*. Paris: Council of Europe Development Bank.
- Cracknell, M. (2023). 'Trying to make it matter': The challenges of assimilating a resettlement culture into a 'local' prison. *Criminology & Criminal Justice*, 23(2), 165–182.
- Dahl, G. B., & Mogstad, M. (2020). The benefits of rehabilitative incarceration. *NBER Reporter*, (1), 18–21.
- Výbor Ministrov Rady Európy. (2006). Európske väzenské pravidlá. Dostupné na: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/Rec-2006_2sj.pdf.

- EUROSTAT. 2023. Prisoners per 100 000 inhabitants, 2023. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics
- Farrall, S. (2021). International perspectives and lessons learned on desistance. In: A. Solomon, J. Scherer (Eds.), *Desistance from crime: Implications for research, policy, and practice* (pp. 135–162). Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- Fitzalan-Howard, F. F., Gibson, R., & Wakeling, H. (2023). *Understanding culture change: A case study of an English prison*. London: HM Prison & Probation Service.
- Gålnander, R. (2020). *Maintaining desistance: Barriers and expectations in women's desistance from crime*. Doctoral thesis. Stockholm: Stockholm University.
- Gramigna, R. (2025). *The role of prison staff and public perception: Punishers or professionals?*. Dostupné na: <https://rm.coe.int/gramigna-ronald-workshop-2-prison-staff-and-public-perception-enhanced/488028b1d2>.
- Gray, P., & Parsons, J. M. (2024). The harms of imprisonment and envisioning a desistance-supporting 'good society'. *The Journal of Criminal Law*, 88(4), 282–301.
- Halsey, M., Armstrong, R. & Wright, S. (2017). 'F*ck It!': Matza and the Mood of Fatalism in the Desistance Process. *The British Journal of Criminology*. Vol. 57, no. 5, s. 1041–1060.
- Hartnett, S. J., Novek, E., & Wood, J. K. (Eds.). (2013). *Working for justice: A handbook of prison education and activism*. Chicago: University of Illinois Press.
- HM Inspectorate of Probation. (2026). *Procedural justice*. Dostupné na: <https://hmiprobation.justiceinspectores.gov.uk/our-research/evidence-base-probation-service/models-and-principles/procedural-justice/>.
- HM Prison & Probation Service. (2019). *Model for operational delivery: New resettlement prison*. Dostupné na: http://data.parliament.uk/DepositedPapers/Files/DEP2019-0487/New_Resettlement_Prisons_MOD.pdf.
- Levinson, D. (2007). Rehabilitation model. In: D. Levinson (Ed.), *Encyclopedia of crime and punishment*. Thousand Oaks: SAGE. Dostupné na:

- <https://sk.sagepub.com/ency/edvol/crimepunishment/chpt/rehabilitation-model>.
- López, M. (2014). How to build success: Prison design and infrastructure as a tool for rehabilitation. *Penal Reform International*. Dostupné na: <https://www.penalreform.org/blog/build-success-prison-design-infrastructure-tool-rehabilitation/>.
- Maguire, M., & Raynor, P. (2016). Offender management in prisons: The end of 'end to end'? *Criminology & Criminal Justice*, 17(2), 138–157.
- Mann, R. E. (2019). An update on evidence and practice. *Prison Service Journal* 244.
- Mann, R., Fitzalan-Howard, F., & Tew, J. (2018). What is a rehabilitative prison culture? *Prison Service Journal*, (235), 3–9.
- Maruna, S. (2001). *Making Good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. American Psychological Association: Washington. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/232604319_Making_Good_How_Ex-Convicts_Reform_and_Rebuild_Their_Lives.
- Maruna, S. (2024). „Desistence je jako dávný přítel, kterého znám třicet let“: Rozhovor se Shaddem Marunou. *Česká kriminologie*, 9(1–2), 1–19.
- McGuckin, J. (2017). *Prison management booklet*. Strasbourg: Council of Europe.
- McNeill, F., Farrall, S., Lightowler, C., & Maruna, S. (2012). How and why people stop offending: Discovering desistance. *IRISS Insight* No. 15. Glasgow, Scotland: Iriss.
- Moran, D. (2015). *Carceral Geography: Spaces and Practices of Incarceration*. Ashgate Publishing.
- Moran, D., & Turner, J. (2018). Turning over a new leaf: The health-enabling capacities of nature contact in prison. *Social Science & Medicine*. Early Online at <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953618302752>
- Moran, D. (2019). How the prison environment can aid recovery. *Prison Service Journal* 242.

- NP ŠNN 2. (2025). Národný projekt podporujúci resocializáciu odsúdených osôb. Realizátor projektu: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže. Dostupné na: <https://sancananavrat.sk>.
- Nugent, B., & Schinkel, M. (2016). Te pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, 16(5), 568–584.
- Pitt, A. (2021). The functions of incarceration and implications for social justice. *SW+PS Social Justice, Practice and Theory*, 4(1), 1–20.
- Prison Incident Management Handbook. Corrections. United Nations, 2013. Dostupné na: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/handbook_pim.pdf.
- Roberts, J. V., Crellin, L., Bild, J., & Mouton, J. (2024). *Who's in prison and what's the purpose of imprisonment. A survey of public knowledge and attitudes*. London: Sentencing Academy.
- Soumyananda, D. (2008). Social capital in the creation of human capital and economic growth: A productive consumption approach. *The Journal of Socio-Economics*, 37(5), 2020–2033.
- Thomaidou, M. A., & Berryessa, C. M. (2023). Sentencing. In: P. Zapf (Ed.), *APA Handbook of Forensic Psychology* (pp. 70). 2nd edition. Washington, DC: American Psychological Association. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4433198
- Trainers' Manual on Dynamic Security. 2018. Council of Europe. Datapons, Skopje, 2018. ISBN: 978-92-871-8618-8. Dostupné na: <https://library.prison-officers21.org/wp-content/uploads/2023/01/48-TRAINERS-MANUAL-ON-DYNAMIC-SECURITY.pdf>.
- Vukadin, I. K., Žakman-Ban, V., & Jandrić Nišević, A. (2010). Prisoner rehabilitation in Croatia. *Varstvoslovje: Journal of Criminal Justice and Security*, 12(2), 143–162.
- Wener, R. E. (2012). *The Environmental Psychology of Prisons and Jails: Creating Humane Spaces in Secure Settings*. Cambridge University Press.
- World Prison Brief. 2025. World Prison Brief data. Dostupné na: www.prisonstudies.org/country/slovakia.